

Doğu ve Ötekilik: İngiliz Seyahatnamelerinde Türk Kimliği (Lady Montagu ve Richard Chandler)

Himmet Umunç*

Öz

1580'lerden itibaren Türkiye-İngiltere siyasî ve ticarî ilişkilerinin etkin bir süreç içine girmesi üzerine, İngiltere'de Türkiye ve Türklere yönelik ilgi artmaya ve bu bağlamda çeşitli seyahatnameler, diplomatik raporlar, mektuplar ve tarih kitapları yazılmaya başlamıştır. Bu tür yayınlar, daha sonraki yüzyıllarda giderek artmış ve bu yayınlarda, Türk kimliğine ilişkin anlatımlar ve yorumlamalar farklılıklar göstermiştir. Türkler, Türk toplumu ve coğrafyası, bir yandan çeşitli olumsuz anlatımlarla ötekileştirilirken, bir yandan da Doğu gizemliliği ve mistisizmi çerçevesinde romantize edilmiş ve fantezilerle gerçeklerin karışımı bir anlatımla betimlenmiştir. Bu iki karşıt bakış açısının örnekleri arasında, onsekizinci yüzyıl içinde farklı tarihlerde Türkiye'de bulunmuş olan Lady Mary Wortley Montagu ve Richard Chandler öne çıkmaktadır. İşte bu makalede, Lady Montagu'nun hem Doğu romantizmi, hem de Türk toplumuna ve yaşamına ilişkin fantezilerle bezenmiş anlatımı ile Chandler'ın önyargılı, tekbenci (*solipsistic*) ve ötekileştirici anlatımı, metinlere ve çeşitli kaynaklara atıflar yapılarak ele alınmakta ve yorumlanmaktadır. Çerçeve oluşturması bakımından ve giriş olarak, tarihsel bir bağlamda Batı'nın farklı Doğu algılamaları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, Batıların Türk toplumuna ve insanına olumsuz bakışının kökenlerine değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türk kimliği, seyahat edebiyatı ve Doğu, İngiliz seyahatnameleri, Türkler ve İngilizler, ötekilik

* Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi ve Başkanı – Ankara / Türkiye
umunch@baskent.edu.tr, umunch@yahoo.com

Türkiye ve Türklere ilişkin olarak onyedinci yüzyıl başlarından itibaren giderek yoğunlaşmaya başlayan İngiliz seyahatnamelerinde, Türk kimliğini yansıtan anlatımlar ve betimlemeler farklılıklar göstermektedir. Bazı anlatımlarda, geleneksel Türk düşmanlığı öne çıkarılmış ve Türkler, kötülüklerin ve *ötekiliğin* simgesi olarak görülmüştür; bazılarında ise, Türk kimliği, Doğu romantizmi çerçevesinde algılanmış ve vurgulanmıştır. Bu iki farklı yaklaşımın ifadesi olarak, bu makalede, onsekizinci yüzyılda Türkiye'ye seyahat etmiş ve Türk toplumunu yakından gözlemlemiş olan Lady Mary Wortley Montagu ve Richard Chandler üzerinde durulacaktır, çünkü her ikisinin Türkiye anlatımları, kendi dönemlerinin kültür, siyaset ve edebiyat dünyasında etkili olmuş ve Türkiye'ye yönelik ilgiyi daha da güçlendirmiştir. Lady Montagu, İngiltere büyükelçisi Edward Wortley Montagu'nun eşi olarak, Nisan 1717 ile Haziran 1718 arasında Türkiye'de bulunmuş ve İstanbul'dan İngiltere'de çeşitli kişilere yazmış olduğu mektuplarında (1992: 102-179), gizemli ve cezbedici bir doğu dünyasını ve bu dünyanın yansıması olarak romantize edilmiş bir Türk kimliğini ortaya koymuştur. Öte yandan, 1764-65 yıllarında Ege bölgesinde gezi ve arkeolojik incelemeler yapmış olan Richard Chandler ise, *Travels in Asia Minor* adlı seyahatnamesinde, Türk kimliğini katı ve ön yargılı bir yaklaşım içinde algılamış ve *ötekileştirici* bir söylemle aktarmıştır. Türk kimliğine ilişkin olarak Lady Montagu ve Chandler arasındaki karşıtlığın temelinde, Doğu'ya yönelik çapraşık düşlemelerin ve bu düşlemeler çerçevesinde Türkiye'ye bakış farklılığının bulunduğu söylenebilir. Her ne kadar Edward Said, Batılılarca Doğu'nun filolojik, akademik, kültürel ve turistik keşfini onsekizinci yüzyılın sonlarından başlatsa da (1979: 3,5-6,7-8, 51,113 vd.), tarihsel olarak bakıldığında, Doğu, Batı'da yaşayan topluluklar için eski çağlardan beri düşsel algılamaların ve kültürel karşıtlığın simgesi olmuştur. Ancak, Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Türkiye, bu simgeselliğin öncelikli somut bir coğrafyası olarak görülmüştür. Bu bakımdan, Said'in Doğu'ya ilişkin yaptığı değerlendirmeler ve yorumlamalar (1979: 1-110), Türkiye'nin bu simgesel niteliğini gözardı ettiği için, eksik, çarpıtılmış ve yüzeyseldir.

Makalemize giriş olarak, "Doğu" kavramına tarihsel bir derinlik verilebilmesi ve bu kavramın Batı'nın kültür geleneği içindeki değişiminin ortaya konulabilmesi için, eski Yunan ve Roma'dan itibaren, öncelikle Doğu'nun Batı'da algılanma sürecine değinilmesi yararlı olacaktır. Böylelikle, Batılılarca "Doğu" kavramının algılanmasında görülen anlam ikilemi, yani Doğu'nun hem esrarengiz bir düş dünyası, hem de her türlü kötülüğün ve ilkeliliğin hâkim olduğu bir coğrafya olarak algılanmış olması vurgulanacaktır ve bu kavramın farklı dönemlerde farklı coğrafyalarla simgelenmiş

olduğu belirtilecektir. Böylece, Lady Montagu ve Chandler'da Doğu'ya ilişkin görülen karşıt algılamaların çerçevesi oluşturulmuş olacaktır.

Eski çağda Doğu kavramına yönelik değerlendirmemize bir tarihsel gönderme ile başlayalım. M.S. birinci yüzyılda yaşamış Romalı tarihçi Quintus Curtius Rufus'un anlattığına göre, Büyük İskender, İssos Savaşı'na başlamadan önce, askerlerini cesaretlendirmek ve coşturmak amacıyla bir konuşma yapar; onlara, kazanacakları zaferle “tüm Doğu'nun ganimetleri”ne kavuşacaklarını (1988: 41 [III.x.6])¹ ve Makedonya'nın sarp, çorak ve donmuş toprakları yerine “Perslerin zengin ovaları ve arazileri”ne (1988: 42 [III.x.10])² sahip olacaklarını söyler. Q. Curtius'un İskender'e atfettiği bu “Doğu” kavramı, metin içindeki diğer betimlemelere bakıldığında (1988: 92-93 [V.i.7 ve 10], 94-95 [V.i.31-35], 105 [V.vi.3 ve 8-10], 196-197 [VIII.ix.2-30], vd.), özellikle Babil'i, İran'ı ve Hindistan'ı içermekte olup, gizemlilik, olağanüstü zenginlik, görkemlilik, şatafat ve inanılmaz zevk nitelermeleri ile romantik ve düşsel bir algılamayı ifade etmektedir. Bu kavramın çarpıcı bir örneği, İskender'in Babil'e girişi ile ilgili olarak Q. Curtius'un yaptığı betimlemedir. Babil'in Pers valisi Bagophanes, Büyük İskender'i karşılamak için görkemli ve Doğu'nun göz alıcı gizemliliğini ortaya koyan bir tören düzenlemiş ve bu amaçla

tüm yolu, çiçek ve çelenklerle halı gibi döşemişti ve yolun iki kenarına, aralıklarla, üzerleri sadece tütsü ile değil, her çeşit koku ile doldurulmuş gümüş sunaklar yerleştirmişti (Q. Curtius 1988: 93 [V.i.20])³.

Tarihsel olarak bakıldığında, eski Yunan ve Roma kültüründe Doğu dünyası ile ilgili bu tür algılamaların kökenlerini Herodotos'a, hattâ Homeros'a kadar izlemek mümkündür. *İlyada*'da betimlendiği gibi, Truva, muhteşem sarayları (Homer 1971-1976: I, 281, 285 ve 289 [VI.242-250, 313-317, 370]), uzun entarili güzel kadınları (Homer 1971-1976: I, 285 [VI.298], II, 463 [XXII. 105]), zenginliği ve ihtişamı (Homer 1971-1976: II, 579 [XXIV. 228-237]) ve sefahati ile (Homer 1971-1976: I, 145, 147, 149, 285 [III. 381-382, 390-394, 437-446, VI. 321-325]), Doğu yaşamına özgü büyüleyici bir görünüm sunar. Ancak, Doğu egzotizmine yönelik çarpıcı betimlemeler ve anlatımlar belki de ilk kez açık bir şekilde Herodotos'ta görülmektedir. Gezgin bir tarihçi olan Herodotos,⁴ özellikle Babil, Asur ve Hindistan anlatımlarında Doğu egzotizmini öne çıkarır. Ona göre, Babil, “ihtişam bakımından, bilinen dünyanın her şehriden üstündür” (1961: 85)⁵ ve “Asur, dünyanın en zengin” ülkesidir (1961: 92)⁶; öte yandan, “meskûn dünyanın en Doğu'daki ülkesi” (1961: 219) olan Hindistan'da “muazzam miktarda altın bulunmaktadır” (1961: 219) ve Arabistan ise yetiştirdiği çeşitli kokulu bitki ve baharatlarla eşsiz kokular saçan tek

ülkedir (1961: 219, 221). Ancak, kısmen Herodotos'ta (1961: 92-95) ve özellikle Q. Curtius'ta (1988:95 [V.i.36-39], 107 [V.vii.2-11] ve 119-120 [VI.i.30]), Doğu, bu düşsel görünümünün yanısıra, şehvet ve sefahatten kaynaklanan ahlaki kokuşmuşluğun da simgesi olarak betimlenmektedir. Ayrıca, Q. Curtius, olumsuz bir tiplere girerek, örneğin, İranlıların kadını (1988: 30 [III.ii.14], 42 [III.x.10] ve 179 [IV.i.30]), Mısırlıların ise döne ve nifakçı olduğunu ifade eder (1988:53 [IV.i.30]).

Eski Yunan ve Roma'da böyle bir ikilem içinde algılanan Doğu, daha sonraki dönemlerde, özellikle Ortaçağ'dan itibaren farklı coğrafyalarla ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmede, Doğu kavramının düşsel ve romantik yönüne ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede, Hıristiyanlığın Batı'ya yayılması sonucu, bu kavrama ayrıca manevî ve dinsel bir anlam daha yüklenmiş ve ilk dönemlerde, öncelikle Kudüs ve Kutsal Topraklar, Doğu'nun simgesi olan yeni bir coğrafyayı oluşturmuştur. Hıristiyan hacılar, keşişler, münevîler, ruhaniler ve din adamları akın akın Kudüs'e ve Kutsal Topraklar'a yönelmişler ve çoğu, dönüşlerinde getirdikleri kutsal emanet ve hatıralarla, bu coğrafyanın, Doğu'nun en gizemli ve en çekici simgesi olarak öne çıkmasına yol açmışlardır (Runciman 1971: I, 38 vd.). Ortaçağ hıristiyanları ve haçlılar, Kutsal Toprakları, içinde süt ve bal akan vadedilmiş bir ülke olarak algılamıştır (Runciman 1971: I, 115; ayrıca, Bridge 1980:47).

Batı Roma'nın beşinci yüzyılda yıkılması ve Doğu Roma'nın siyasî, askerî ve kültürel olarak ayrı bir kimlik ortaya koymuş olması sonucu, İstanbul da Doğu'nun bir diğer coğrafi simgesi olmuştur. Nitekim haçlıların düşledikleri ve özlem duydukları Doğu, sadece Kudüs ve Kutsal Topraklar'ı değil, ayrıca İstanbul'u da içermekteydi. Bunun en çarpıcı tarihsel örneği, 1203'te İstanbul'a yönlendirilen ve ertesi yıl şehrin fethedilmesi ile sonuçlanan IV. Haçlı Seferi'dir. Her ne kadar bu seferin temel nedenleri, bir yandan Venedik Cumhuriyeti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki siyasî, askerî ve ekonomik çekişmeler, öte yandan Bizans içindeki taht kavgaları olsa da (Villehardouin 1967: 44-45; Runciman 1971: III,111-117; Bridge 1980: 232-234), sefer, haçlılar için Doğu'nun ihtişamını, gizemini ve zenginliğini simgeleyen İstanbul'u yakından görme ve yağmalama fırsatı olmuştur (Villehardouin 1967: 58-59 ve 92-95). Bu sefere bizzat katılmış ve tarihini yazmış olan Fransız soylu Villehardouin'in ifade ettiği gibi, haçlılar arasında "İstanbul'u daha önce hiç görmemiş olanların hepsi, tüm dünyada bu kadar güzel bir yerin bulunabileceğini hiç hayal etmemişlerdi [ve] şehri çok dikkatle uzun uzun seyrettiler" (1967: 58-59).⁹

Ortaçağda Batılıların Doğu algılamasına diğer bir önemli katkı, Marco Polo'nun ünlü seyahatnamesi ile olmuştur. 1271-1292 yılları arasında,

Marco Polo, Venedikli birer tüccar olan babası ve amcası ile birlikte Çin'e ve uzak doğuya yaptığı seyahatin bir öyküsü olan bu eserinde, ayrıntılı ve zaman zaman abartılı romantik anlatımlarıyla, sadece Ortaçağa özgü Doğu algılamasının coğrafi sınırlarını Anadolu'dan ve Orta Doğu'dan Orta Asya, Çin ve uzak Doğu'ya kadar genişletmekle kalmamış, aynı zamanda bu algılamaya derinlik ve yoğunluk kazandırmıştır. Bu geniş coğrafyanın simgelediği tüm Doğu, büyüleyici ihtişama ve üstün uygarlıklara sahip bir dünya olarak, savaşlar, hastalıklar, yokluklar, hurafeler ve çeşitli baskılar altında kıvranan Ortaçağ Avrupasının karşıtı gibi sunulmaktadır;¹⁰ “dünyanın en seçkin ve en güzel halıları ...[ve] fevkalade güzellik ve parlaklıkta kızıl ve başka renk ipek kumaşlar ve pek çok diğer dokuma çeşitleri” ile Anadolu (Polo 1972: 47),¹¹ zengin ve mamur şehirleriyle İran (Polo 1972: 57, 61-65 vd.), ihtişamı ve zenginlikleriyle büyük Moğol imparatoru Kubilay Han'ın ülkesi Çin (Polo 1972: 113 vd.) ve Hindistan (Polo 1972: 272-273 vd.), tüm bu gizemli ve cazibeli coğrafyayı oluşturur.

Ancak, ondördüncü yüzyıldan itibaren Balkanlardan başlayarak, Türklerin Avrupa'da yayılmaya başlaması ile Batı'nın geleneksel Doğu kavramının öncelikli coğrafi ve kültürel odak noktası, Batılıların deyimiyle *imperium turcicum* (Türk imparatorluğu) olmuştur. Her ne kadar Batılılar, Türkleri, gerek haclı seferlerinden ve Bizans kaynaklarından, gerek ticarî ilişkileri nedeniyle Selçuklulardan beri yakından tanımakta iseler de (Umunç 1986: 419-431 ve 1999: 2-8), Osmanlıların askerî ve siyasi bir güç olarak Avrupa siyaset sahnesinde yer alması üzerine, Türk kültürüne, kimliğine, kurumlarına, diline, tarihine, coğrafyasına, siyasetine, yönetimine, toplum yaşamına, ordu düzenine ve teçhizatına, savaş yöntemlerine, devlet yapısına ve işleyişine ilişkin Batı'da giderek yoğunlaşan bir ilgi ve çok yönlü bir tanıma arzusu oluşmuştur (Umunç 2006: 906, 2009: 150). Dolayısıyla, Türkiye'de bulunmuş Batılı tüccarlar, diplomatlar, casuslar, esirler, askerler, din adamları, seyyahlar ve daha niceleri tarafından Türkiye ve Türkler hakkında yıllar içinde sürekli artan sayıda ve büyük çoğunluğu Latince olan kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Böylece, Avrupalı humanistlerin, aydınların, siyasetçilerin ve devlet görevlilerinin ortak dili olan Latincenin sağladığı iletişim kolaylığı sonucu, özellikle onaltıncı yüzyıldan sonra, Batılıların romantize ederek düşlediği ve aynı zamanda olumsuz niteliklerle tiplendiği ve *öteki* olarak gördüğü Türk imparatorluğu ve Türkler, Doğu ve Doğuluk kavramlarının öncelikli somut simgeleri biçimine dönüştürülmüştür. Başta İstanbul olmak üzere imparatorluğun çeşitli bölgeleri, özellikle onyedinci ve onsekizinci yüzyıllardan itibaren Ege ve Akdeniz bölgesindeki antik çağa ve Hıristiyan dönemine ait yerler, Mısır, Kudüs ve Kutsal Topraklar, yoğun olarak Batılıları çekmiş ve onların anlatımlarında Doğu coğrafyası-

nın ana simgeleri olarak algılanmışlardır. Böylece, onbeşinci ve onaltıncı yüzyıllardan itibaren Osmanlı Türkiye'si, bu coğrafyanın odak noktası olmaya başlamıştır. Nitekim bu dönemlerde Batı'da Türkiye'ye ilişkin yapılan yayınlara baktığımızda, Türkiye ile Doğu'nun eşanlamı olarak kullanıldığını ve Doğu'nun genellikle *Levant* (Yakın Doğu) sözcüğü ile tanımlandığını görürüz. Ayrıca, Ortaçağdan beri özellikle Batılı din bilginlerince İslamiyete yönelik olarak sürdürülmüş olan tartışma ve incelemeler geleneğinin (Daniel, 1993: 11-23, 35-99 ve 158-254) oluşturmaya başladığı *şarkiyat* (*orientalism*), Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa üzerindeki siyasî, askerî ve ekonomik etkileri nedeniyle onaltıncı yüzyıldan itibaren öncelikle Türkiye araştırmaları biçimine dönüşmüş ve başta Osmanlı Türkçesi olmak üzere Osmanlı Türkiyesi her yönüyle yoğun olarak Batılılarca araştırılmaya ve öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, onaltıncı yüzyıldan itibaren Türk şarkiyatçılığı alanında Batı'da yazılmış ve yayınlanmış bazı önemli eserler arasında şunları sayabiliriz: Mohaç'tan sonra savaş tutsağı olarak dokuz yıl kadar Türkiye'de yaşamış olan Hırvat humanist Bartol Georgijevic'in *De Turcarum Ritu et Caeremoniis* (Anvers 1544), Antoine Geuffroy'nun *Aulae Turcicae, Othomanicique Imperii, Descriptio* (Basel 1573), Hırvat humanist Ludovik Crijevic Tuberon'un *De Turcarum Origine, Moribus, & Rebus Gestis Commentariis* (Floransa 1590), Alman diplomat Johannes Löwenklau'nun *Historiae Musulmanae Turcorum* (Frankfurt 1590), Alman humanist Joachim Camerarius'un *De Rebus Turcicis Commentarii Duo* (Frankfurt 1598), Pietro Ferraguta'nın yayınlanmamış Türkçe dilbilgisi *Grammatica Turchesca* (1611), Hieronymus Megiser'in *Institutionum Linguae Turcicae Libri Quattuor* (Leipzig 1617), André du Ryer'in *Rudimenta Grammatica Linguae Turcicae* (Paris 1630), Francesco Maria Maggio'nun *Syntagmaton Linguarum Orientalium* adlı eserinin ikinci kitabı olan *Liber Secundus, Complectens Arabum et Turcarum Orthographiam et Turcicae Linguae Institutiones* (Roma 1643) ve Fransız asıllı Polonya'lı diplomat ve şarkiyatçı François à Mesgnien Meninski'nin *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, et Persicae: Lexicon Turcico-Arabico-Persicum & Grammatica Turcica* (Viyana 1680).

İşte bu bağlamda İngiltere'ye baktığımızda, 1581'de Türkiye Kumpanyası'nın kurulmasından sonra ve özellikle 1582'de William Harborne'un (Harebrowne'ın) İstanbul'a büyükelçi tayin edilmesi ile Türk-İngiliz diplomatik ilişkilerinin resmen başlamasından sonra (Kurat 1953: 43, 47-72) ve, ayrıca, Türkiye Kumpanyası'nın 1592'de Venedik Kumpanyası ile birleştirilerek Levant Kumpanyası'nın (*The Levant Company*) kurulması üzerine, İngiliz tüccarların ve seyyahların Türkiye'ye ilgilerinin giderek arttığını görürüz. Bu tüccar ve seyyahlardan bazıları İngiltere'ye dönüşle-

rinde, Türkiye'ye ilişkin gözlemlerini ve deneyimlerini içeren seyahatnameler yayınlamışlardır. Bu yayınlar arasında, şair ve seyyah George Sandys'in (1578-1644) *A Relation of a Journey...in Four Books* (London 1615), Samuel Purchas'ın *Purchas His Pilgrimage, or Relations of the World and the Religions* (1613) adlı kitabında Thomas Coryate'in (1577?-1617) yayınlanan anıları, Henry Blount'ın *A Voyage into the Levant* (London 1634) ve Levant Kumpanyası'nın Halep tüccarlarından "TB"nin günlüğüne dayanan yayıncı Nathaniel Crouch'un *A Journey to Jerusalem or, A Relation of the Travels of Fourteen Englishmen in the Year, 1669* (London 1672) örnek olarak verilebilir. Onyedinci yüzyıla ait bu seyahatnamelerin genel özelliği, hem İstanbul'un romantik ve düşsel bir algılama ile anlatılması, hem Hıristiyanlığın ve Avrupa'nın baş düşmanı olarak gördükleri Türklerin, olumsuz tiplere, önyargı, ırkçı bakış, kültürel ayrımcılık, hor görme, dışlama gibi olumsuzluklara dayanan *ötekilik* çerçevesinde yansıtılmasıdır.

Aslında, bu düşsel Doğu kavramı ile çeşitli olumsuz algılamaları içeren *ötekilik* kavramının bileşimi, Osmanlı Türkiye'sine ilişkin Avrupa'da yayınlanan diğer seyahatnameler gibi, İngiliz seyahatnamelerinin temel niteliği olmuştur. Bu ikilemin en çarpıcı iki örneği, Lady Montagu ve Chandler'ın anlatımlarıdır. Bu iki karşıt algılamanın kuramsal temeli, seyahat olgusuna ilişkin yorumlamalar çerçevesinde açıklanabilir. Bu bağlamda, en yalın bir ifade ile seyahat olgusu, seyyahın bireysel ve kültürel kimliği ile *öteki* coğrafyanın kültürel gerçekliği arasında etkileşim veya çatışma olgusu olarak görülebilir. Başka bir deyişle, etkileşim, olumlu bir yaklaşımın ve anlayışın, çatışma ise ötekiliğin ve kültürel ayrımcılığın görünümüdür. Dolayısıyla, bu temel iki yaklaşım, seyahatnamelerin veya gezi anlatımlarının özünü oluşturur. Bu bakımdan, Dennis Porter'ın Avrupa seyahat edebiyatına ilişkin şu görüşü önemlidir:

Avrupa seyahat edebiyatı, en iyi yönüyle, anlamaya yönelik sürdürülen bir davranışla [aradaki] kültürel mesafeyi giderme çabası olmuştur. En kötü yönüyle de Avrupa-odaklı kendini beğenmişliğin veya ırkçı hoşgörüsüzlüğün ifadesi için bir araç olmuştur (1991: 3)¹².

Olumlu yönüyle bakıldığında denilebilir ki seyahat, *öteki* kültürü anlamaya ve aradaki kültürel mesafeyi gidermeye yönelik olarak, "yabancı bir yaşam biçimine uyum sağlamak için" bilinçli bir girişimdir (Eisner 1993: 16).¹³ Porter'ın başka bir ifadesine göre, seyahat, "yabancı yaşam biçimleri ile karşılıklı bir etkileşimdir" (1991: 5).¹⁴ Ancak, böyle bir sürecin oluşumu için, seyyahın, ön yargılarının ve kendi kültürel çevresine dayalı söylem ve kavramların etkisinde kalmaması ve kültür solipsizminin etkisinde

hareket etmemesi esastır. Böylece, bir yandan *öteki* kültürü ve bu kültürün *ötekilenmiş* tiplerini anlamaya çalışırken, öte yandan aynı süreçte kendi benliğini ve bu benliği oluşturan öz kültürünü de yeniden keşfeder. Bu bağlamda, seyahat, seyyahın benliğinin, *ötekinin* sahip olduğu ve kullandığı bir coğrafyaya yansması ve bu coğrafya ile özdeşleşmeye çalışması sürecidir.

Nitekim Lady Montagu'nun Türkiye mektuplarında böyle bir sürecin öyküsü, çeşitli yönleriyle verilmektedir. Geleneksel olarak Avrupalı ve İngiliz seyyahların anlatımlarında açıkça ifadesini bulan kültürel solipsizm, Lady Montagu'da görülmemektedir; tersine, yaptığı pek çok karşılaştırmalı kültürel değerlendirmelerinde, zaman zaman Batı'nın ön yargılı ve kötü niyete dayalı bakış açısını eleştirir. Örneğin, 01 Nisan 1717'de Edirne'den İtalyan din adamı ve felsefeci Abbé Antoni Conti'ye yazdığı ve Belgrad'da bulunduğu sırada Ahmet Bey adında bir Türk aydını ile İslamiyet ve Hıristiyanlık üzerine yaptığı bir dizi sohbetten söz ettiği mektubunda (1992: 106-110), Sir Paul Rycout'un¹⁵ İslamiyetin dinsizlik olduğu yönündeki görüşlerini reddeder ve aslında İslamiyet'in de Hıristiyanlık gibi çeşitli mezheplerden oluşan bir din olarak görülmesi gerektiğini (1992: 108) ve Kur'an'ın "en iyi dilde sunulmuş en temiz ahlak ilmi" olduğunu belirtir (1992: 109).¹⁶ Lady Montagu'nun diğer karşılaştırmalı değerlendirmeleri çok yönlüdür; özellikle, Türk kadınlarının tanrıçalara özgü güzelliği, zarafeti, konukseverliği ve özgürlüğü (1992: 105-107, 115-117, 130-134, 149, 153-159, 168), Türk şiirinin İngiliz şiirinde bile olmayan coşkulu ve zengin anlatımı (1992: 101 ve 120-123), Batı'daki yanlış anlayışa karşın Türklerin hüznünlü bir müziğe sahip olduğu (1992: 134), Batı'da bilinmeyen ve meslekî bağınazlıkları nedeniyle İngiliz hekimlerce doğruluğunun ve faydasının kabul edilmesi mümkün görülmeyen bir Türk buluşu olarak çiçek aşısı (1992: 124-125), harem hayatı (1992: 127-129, 131-134, 153-159) ve daha pek çok konular, bir Doğu-Batı farklılığı perspektifinde ve Doğu'nun gizemliliği çerçevesinde ele alınmıştır. Böylelikle Lady Montagu, romantize edilmiş ve tamamen gözlemlerine dayalı olarak sunduğu anlatımlarında, Doğu-Batı farklılığını, bir kültürel olumsuzluk veya Doğu'nun uygarlıktan yoksunluğu biçiminde yansıtmaz; muhataplarının, Doğu kültürüne ve bu kültürün o dönemde en önde gelen temsilcisi olarak kabul ettikleri Türkiye'ye ilişkin yerleşmiş ön yargılarını ve yanlış algılamalarını sürekli düzeltmeye çalışır. Hatta daha da önemli olarak, Cynthia Lowenthal'ın da vurguladığı gibi, Lady Montagu, Batı'da Avrupa gelenek ve göreneklerini uygar yaşamın ve davranışın *tek ölçüsü* olarak görme yaklaşımını kuvvetle reddeder (1994: 89). Lady Montagu Türkiye'yi, herşeyin büyüğü olduğu "yepyeni bir dünya" olarak görür (1992: 104).¹⁷ Türk

yaşamını ve kültürünü o denli benimsemiştir ki Bristol Kontesi'ne yazdığı 10 Nisan 1718 tarihli mektubunda belirttiği gibi, kendisinin “yarı Türk” olarak algılanabileceğini ifade eder (1992: 166).¹⁸

Lady Montagu'nun hiçbir ön yargı içermeyen ve tamamen düşsel bir Doğu anlayışı ile ortaya koyduğu gizemli Türkiye portresi, geleneksel olarak Batı'da *öteki*, yabancı, barbar, uygarlıktan yoksun, sahte bir dine sahip, önlenemez bir tehdit ve Avrupa ile Hıristiyanlığın en büyük düşmanı bir coğrafya olarak anlatılagelmiş Türkiye algılamasını önemli ölçüde sarsmıştır.¹⁹ Lady Montagu'nun anlatımlarının etkisi sonucu, onsekizinci yüzyıldan sonra Türkiye, Katherine S.H. Turner'ın Bernard Lewis'in *Islam and the West* adlı eserinden alıntı yaparak belirttiği gibi, “gizemliliğin ve romantikliğin somut bir ifadesi olarak ... Avrupa dışılığın yeni mitosu” olmuştur (1999: 113).²⁰

Lady Montagu'nun 1762 yılında ölümünden bir yıl sonra yayınlanmış 52 Türkiye mektubunun, onsekizinci yüzyıl İngiltere'sinde ve genel olarak Batı'da yarattığı ideal ve romantik bu Doğu ve Türkiye algılamasına karşın, başlangıçtan beri ötekiliğin tüm olumsuz yönleriyle tanımlanmış geleneksel Türkiye anlatımları, Türkiye karşıtı güçlü bir söylem olarak etkisini elbette koruyordu. Öylesine ki Lady Montagu'nun mektupları yayınlanınca, başta kendi kızı ve Bute III. Kontu Lord John Stuart'ın eşi olan Lady Mary Stuart Bute olmak üzere, dönemin bazı kişileri (ki bunların en başında yine kadın bir seyyah olan ve *A Journey through Crimea to Constantinople* [1789] kitabının yazarı Lady Elizabeth Craven vardır), bu mektupların hayalî olduğunu ve Lady Montagu tarafından yazılmadığını iddia etmişlerdir. Ancak, bu tür iddialar, dönemin İngiliz kamuoyunda etkili olmamış ve mektupların gerçek olduğu kabul edilmiştir (Turner 1999: 113-114).

Öte yandan, onsekizinci yüzyıl İngiltere'sindeki bu tartışmalar ortamında, Lady Montagu'nun sergilediği Doğu ve Türkiye romantizminden ve coşkulu gözlemciliğinden hiç etkilenmemiş görünen Richard Chandler, Türkiye'yi, tamamen geleneksel *ötekilik* söylemi bağlamında algılayan bir seyyahtır. 1738-1810 yılları arasında yaşamış ve Oxford eğitilmiş olan Chandler, uzun yıllar bu üniversitede eski Yunan ve Roma uygarlıkları uzmanı ve klâsik arkeolog olarak görev yapmıştır (Clay 1971: xi-xii). Mayıs 1764'te İngiliz Sanat Sevenler Derneği (“*the Society of Dilettanti*”) tarafından Chandler'a verilen seyahat talimatnamesinin giriş paragrafında açıkça ifade edildiği gibi, “Doğu'nun bazı ülkelerine, bu ülkelerin eski çağlardaki durumlarına ve halen ayakta kalmış eski çağ anıtlarına ilişkin bilgiler toplamak ve gözlemlerde bulunmak amacıyla” (Chandler 1971: 5),²¹ bir ince-

leme heyeti gönderilmesine ve heyetin, Chandler'ın başkanlığında mimar Nicholas Revett ve ressam William Pars'tan oluşmasına karar verilmiştir (Chandler 1971: 5, 7-8, Clay 1971: x). Aslında, Dernek, Chandler ve heyetinin doğrudan doğruya Türkiye'ye gitmesini ve İzmir'i merkez alarak bölgedeki eski çağ kalıntılarını, yerleşimlerini ve anıtlarını araştırmalarını ister (Chandler 1971: 5-6). Aldıkları yazılı talimat uyarınca, heyet, İstanbul'a gitmekte olan "Anglicana" adlı bir İngiliz ticaret gemisiyle, 09 Haziran 1764'te Londra yakınlarındaki Gravesend limanından hareket eder ve 25 Ağustos'ta Çanakkale'ye ulaşır (Chandler 1971: 11-16). Dernekçe öngörülen plânın tersine, heyet, araştırmalarına Çanakkale, Bozcaada (Tenedos) ve Truva'dan başlar ve bir kaç gün sonra deniz yoluyla İzmir'e geçer (Chandler 1971: 20-54). Daha sonra heyet, İzmir'i merkez yaparak, bir yıla yakın bir süreyi içeren ve günümüz Muğla, Aydın, Denizli ve Manisa illerindeki eski çağ yerleşimlerini ve kalıntılarını kapsayan araştırma gezilerini sürdürür (Chandler 1971: 55-221). Heyet, korkunç bir veba salgını yaşamakta olan İzmir'den, Yunanistan'a gitmek üzere, 08 Ağustos 1765'te ayrılır (Chandler 1971: 212-214, 216-225).

Chandler, Türkiye'ye ilişkin seyahat anılarını, *Travels in Asia Minor, or an Account of a Tour made at the Expense of the Society of Dilettanti* başlığı altında 1775'te Oxford'da yayımlar (Chandler 1971: 235 ve Clay 1971: xi). Chandler'ın anlatımları, ağırlıklı olarak arkeoloji, coğrafya ve tarih içerikli betimlemelerden oluşur. Ancak, bu betimlemeler arasına toplum yaşamına, kültürel niteliklere, etnik özelliklere ve davranış biçimlerine ilişkin çeşitli gözlemlerini de ekler. Onun bu gözlemlerine, konumuz olan Doğu ve ötekilik algılamaları açısından baktığımızda, karşıt ve dışlayıcı bir yaklaşım görürüz. Kendisinin, Doğu'yu gizemlilik ve düşsellik çerçevesinde tanımlayan ve betimleyen seyyahlardan hiç etkilenmemiş olduğu açıktır. O, seyahati, öteki yaşam biçimleri ile karşılıklı bir etkileşim ve öteki'ni anlama süreci olarak görmez. Onun öteki olarak gördüğü Türk insanına, kültürüne ve toplumuna yaklaşımı, temelde, Avrupalı ve Hıristiyan olarak kendisinin uygar ve üstün, ancak öteki kültür ve kimlik olarak gördüğü Müslümanlığa ve Türklüğe mensup Türklerin ise ilkel, vahşi, korkutucu, yabanıl ve anlaşılabilir olmadığı inancına dayanmaktadır. Başka bir deyişle, Hıristiyanlık ve Avrupalılık tekbenciliği içinde yaklaşır. Siyasal ve kültürel bağlamda, böyle bir inancın, emperyalist ve sömürgeci bir ideolojiden kaynaklandığını ileri sürebiliriz. Bu ideoloji, özde, biz'in onlar'ı veya ötekileri tahakküm altına alma arzusudur. Nitekim tarihçi Victor Gordon Kiernan, Avrupa'da emperyalizm ideolojisinin dayandığı temel inancı şu sözlerle açıklar:

ordularının, dışarıdaki [Avrupa'nın dışındaki] karanlığın barbarlığına göğüs geren uygarlığı temsil ettiği hususu, tüm Avrupalıların köklü bir inancıydı (1998: 146)²².

Bu inançtan hareketle, Avrupalılar, aslında siyasal tahakküm, toprak işgali, ekonomik sömürü ve kültür nakli olgularını içeren emperyalist ideolojiyi, *öteki* ırkları ve toplulukları uygarlaştırma olgusu olarak öne çıkarmışlar ve savunmuşlardır. Bu gerçeğin en çarpıcı bir örneği, daha onyedinci yüzyılda İngiltere kralı James I'in Virginia Kumpanyası'na verdiği kolonizasyon beratıdır; 10 Nisan 1606 tarihli bu beratla James I, Virginia'nın sömürgeleştirilmesi ile gerçekleştirilecek bir amacın da "Tanrı hakkında doğru bilgidен ve ibadetten yoksun olarak karanlık ve zavallı bir şekilde cehalet içinde yaşayan insanlara Hıristiyan dinini yaymak ve bu ülkelerde yaşamakta olan kâfirlere ve vahşilere zamanla insanca terbiyeyi kazandırmak" olduğunu açıkça ifade eder (*The First Charter of Virginia*, April 10, 1606).²³ Bu ifadenin dayandığı kültürel tekbencilik ve *öteki* olarak görülen insanların kimliğini reddeden dışlayıcı ve tahakkümcü yaklaşım, hem emperyalizm ideolojisinin öğeleri olmuş, hem bu ideolojiyi benimsemiş seyahatçilerin söylemlerini biçimlendirmiştir. Bu bakımdan, Chandler'ın Türk insanına, kültürüne ve toplumuna yönelik anlatımları da böyle bir söylem olarak görülmelidir. Onun anlatımlarında bu gerçeği doğrulayan pek çok örnek bulunmaktadır. Nitekim kendisini ve ekibini *Anglicana* gemisinden almaya gelen, kolları ve enseleri çıplak, yüzleri güneşten kavrulmuş Türk kayıkçılarından "vahşi tipler" olarak söz eder (1971: 16);²⁴ benzer bir yaklaşımla, iskelede gördüğü iki Türk kadınına da şu sözlerle anlatır: "Ama ne tipler! Her biri beyaz bir çarşafa bürünmüş, ne idüğü belirsiz, ve potinleri ile aksak aksak yürümeye çalışıyorlardı" (1971: 16).²⁵ Chandler'ın Türk insanını algılamadaki *ötekilik* izlenimi, kıyıda kendilerini ve gemiyi merakla seyreden kalabalığı "yeni bir insan türü" olarak nitelemesi ile de vurgulanır (1971: 16).²⁶ Benzer yaklaşım, Chandler'ın, İzmir'de yaşayan Levanten ve Rum kadınlarla Türk kadınlarına ilişkin yaptığı karşılaştırmalı anlatımında da görülmektedir; Türk kadınlarına, sadece yüzleri kapalı ve beyaz çarşafına bürünmüş *öteki* tipler olarak değinip geçerken ve onların hiçbir özelliğinden söz etmezken, Levanten ve Rum kadınlarını, yerel giysileri, takıları, saç modelleri, ve sosyal yaşamları ile ayrıntılı biçimde anlatır ve onların sağlıklı ve güzel endama sahip olduğunu belirtir (1971: 60-61). Bu ayırıcı yaklaşım, sadece Avrupalılık ve Hıristiyanlıktan dolayı değil, aynı zamanda *ötekiliğin* temel öğelerinden biri olan ırkçı algılama ile de bağlantılı görülebilir. Nitekim Chandler'ın, Türk insanına ilişkin diğer olumsuz ve önyargılı gözlemlerine baktığımızda (1971: 26, 43, 179-180, 193, 215, 223), bunların ırkçı bir algılama ile biçimlendiği açıktır. Buna

karşılık, Türkler, kendisine ve ekibine hiçbir zaman *ötekilik* içeren bir davranışta bulunmamışlar ve kendisinin açıklamalarından da görüldüğü gibi, sıcak bir karşılama ve hoşgörülü bir tutumla yaklaşmışlardır (1971: 26, 100, 104, 110, 142, 148); Türklerin hoşgörüsü ve konukseverliği o denli içtendir ki, örneğin, Chandler, kendisinin ve ekibinin seyahat iznini içeren fermanı Söke ağasına (“the aga of Suki”) sunduğunda (1971: 100), ağanın, Türklerle İngilizlerin kardeş olduğunu söylediğini ifade eder (1971: 100). Ancak, kendisi Türkleri hep *öteki* olarak gördüğü ve temelde ırkçı ve kültürel tekbencilik anlayışı ile hareket ettiği için, Türklerin sahip olduğu insanî değerleri kavrayamamıştır. Belki de bir seyyah olarak gezisi boyunca Türk kültürü, tarihi ve uygarlığı ile ilgilenmemesinin bir nedeni de onun bu yaklaşımı ile açıklanabilir, çünkü gezileri süresince, klasik arkeoloji ve tarih açısından incelediği ve gözlemlendiği Türk coğrafyasında karşılaştığı Türk uygarlığına ve eserlerine önem vermemiştir; sanki Türkler bu coğrafyanın sahipleri değilmiş gibi davranmıştır. Onun betimlemelerinden, arkeolojik değerlendirmelerinden ve gözlemlerinden anlaşılmaktadır ki, ona göre, bu coğrafyayı sadece eski Yunan, Roma ve Hıristiyanlık tarih ve kültür mirası oluşturmaktadır (Umunc 2007: 730-731). Efes’i ziyaret ettiğinde, orada gördüğü Rum köylülerini eski Efeslilerin devamı olarak algılar ve şöyle der:

Bu gün Efesliler, olağanüstü sefalet, kulluk ve merhametsizlik içinde yaşayan, şanlı bir halkın temsilcileri olan ve büyüklüklerinin enkazında ikamet eden bir kaç Rum köylüsüdür. (1971:87)²⁷

İşte bu tür tarihsel fanteziler ve ırkçı, emperyalist ve sömürgeci bir kuruntu ve anlayış içinde hareket eden Chandler’ın kafasında, Batı ve Batı’nın değerlerini, eski Yunan ve Roma uygarlıkları ile Hıristiyanlık oluşturduğu düşüncesi vardır. Dolayısıyla, onun gözünde, Doğu ve Doğu’nun simgesi olarak görülen Türkiye coğrafyası ve Türkler, Batı karşıtı değerlerin ve *ötekiliğin* somut görünümüdür.

Sonuç olarak diyebiliriz ki “Doğu” kavramı, Said’in tanımladığı dar çerçevede değil, ancak Herodotos’a kadar giden geniş bir tarihsel perspektif içinde ele alınmalıdır. Bu kavramın coğrafyası da tarih boyunca farklılık göstermiştir. Türklerin Batı ile siyasî, askerî, ekonomik ve kültürel ilişkilerinin gelişmesi ve artması sonucu, onbeşinci ve onaltıncı yüzyıllardan itibaren Türkiye, Doğu’nun öncelikli coğrafyası olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye ve Türkler, Batılılarca, düşsel Doğu ile *ötekiliğin* oluşturduğu bir ikilemin simgesi olarak görülmüştür. Bu ikilemin en çarpıcı örnekleri arasında Lady Montagu ve Chandler bulunmaktadır.

Açıklamalar

- ¹ “[T]he spoils of the entire East” (Dipnotlarda verilen İngilizce alıntılarının metin içindeki tüm Türkçe çevirileri tarafımdan yapılmıştır).
- ² “[T]he rich plains and fields of the Persians.”
- ³ “[Bagophanes] had carpeted the whole road with flowers and garlands and set up at intervals on both sides silver altars heaped not just with frankincense but with all manner of perfumes.”
- ⁴ Seyahatleri geniş bir coğrafyayı içeren Herodotos, anlatımlarında sık sık kendi gözlemlerine ve deneyimlerine yer verir. Örneğin, bk.bk. Herodotus 1961: 15, 68,71, 86, 92,103, 105 vd.
- ⁵ “It [Babylon] surpasses in splendour any city of the known world.”
- ⁶ “Assyria is the richest in the world.”
- ⁷ “The most easterly country in the inhabited world is ... India.”
- ⁸ “Gold ... is found here [in India] in immense quantity.”
- ⁹ “All those who had never seen Constantinople before gazed very intently at the city, having never imagined there could be so fine a place in all the world.”
- ¹⁰ Ortaçağ Avrupasının genel durumu için bk. Runciman 1971:I, 114-117 ve Bridge 1980:15-26 ve 46-47.
- ¹¹ “[T]he choicest and most beautiful carpets in the world [and] ... silk fabrics of crimson and other colours, of great beauty and richness, and many other kinds of cloth.”
- ¹³ “[T]o fit in with an alien way of life.”
- ¹⁴ “[A] dialogic engagement with alien modes of life.”
- ¹⁵ Paul Rycaut, 1661 yılında İstanbul’da göreve başlayan İngiltere büyükelçisi III. Winchelsea kontu Heneage Finch’in özel kalemi olarak Türkiye’ye gelmiştir. Altı yıl bu görevi yürüttükten sonra, 1667 yılında İngiltere’nin İzmir konsolosluğu görevine getirilmiş ve bu görevinde de onbir yıl kalmıştır. Çeşitli dillerin yanı sıra Türkçeyi de çok iyi bilen Rycaut, Türkiye üzerine yazdığı tarih kitapları ve Türkiye’deki diplomatik deneyimleri nedeniyle, döneminde Türkiye uzmanı kabul edilmiştir. Rycaut hakkında ayrıntılı bilgi için, bk. Anderson 1989: özellikle 19-49, 92-95 ve 174-287.
- ¹⁶ “The Alcoran ... is the purest morality, delivered in the very best language.”
- ¹⁷ Lady Montagu’nun bu izlenimini ifade ettiği tam metin şöyledir: “I am now got into a new world, where everything I see appears to me a change of scene; and I write to your ladyship with some content of mind, hoping that you will find the charm of novelty in my letters, and no longer reproach me, that I tell you nothing extraordinary.”
- ¹⁸ “[H]alf a Turk”.
- ¹⁹ Lady Montagu’nun Türkiye’ye ilişkin anlatımlarının etkisi için bk. Lowenthal 1994: 82 vd. ve Turner 1999: özellikle 120-125.

- ²⁰ “[T]he new myth ... of the non-European as the embodiment of mystery and romance.”
- ²¹ Talimatnamenin ilk cümlesini oluşturan ifadenin İngilizce metni şöyledir: “Whereas the Society of Dilettanti have resolved, that a person or persons, properly qualified, be sent with sufficient appointments to some parts of the East, in order to collect informations, and make observations, relative to the ancient state of those countries, and to such monuments of antiquity as are still remaining.”
- ²² “It was a rooted conviction of all Europeans that their armies represented civilization, confronting the barbarism of outer darkness.”
- ²³ “[P]ropagating of Christian Religion to such People, as yet live in Darkness and miserable Ignorance of the true Knowledge and Worship of God, and may in time bring the Infidels and Savages, living in those parts, to human Civility, and to a settled and quiet Government.”
- ²⁴ “[T]he savage figures of our boatmen ...”
- ²⁵ “But what figures! each wrapped in a white sheet, shapeless, and stalking in boots.”
- ²⁶ Orijinal tam ifade şöyledir: “A company of Turks, assembled on the beach to view the ship, seemed, as it were, a new species of human beings.”
- ²⁷ “The Ephesians are now a few Greek peasants, living in extreme wretchedness, dependence, and insensibility; the representatives of an illustrious people, and inhabiting the wreck of their greatness.”

Kaynaklar

Metinler ve Birinci Kaynaklar

- Chandler, Richard (1971). *Travels in Asia Minor, 1764-1765*. Ed. and abr. Edith Clay. London: The British Museum.
- The First Charter of Virginia, April 10, 1606*. 05 Haziran 2011. <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/states/va01.htm>>
- Geoffrey of Villehardouin. “The Conquest of Constantinople.” Joinville and Villehardouin. *Chronicles* 29-160.
- Herodotus (1961). *The Histories*. Trans. and introd. Aubrey de Sélincourt. 1954. Harmondsworth, UK: Penguin.
- Homer (1971-1976). *The Iliad*. Trans. A.T. Murray. Loeb Classical Library No.170-71. 2 vols. 1924-25. London: Heinemann.
- Joinville and Villehardouin (1967). *Chronicles of the Crusades*. Trans. And introd. M.R.B. Shaw. 1963. Harmondsworth, UK: Penguin.
- Montagu, Mary Wortley (1906). Introd. Clare Brant. London: David Campbell.
- _____, (1992). *Letters*. London: Everyman.

_____, (1992). *Letters*. Ed. Ernest Rhys. Introd. R. Brimley Johnson. Polo, Marco (1972). *The Travels of Marco Polo*. Trans. and introd. Ronald Latham. 1958. Harmondsworth, UK: Penguin.

Quintus Curtius Rufus (1988). *The History of Alexander*. Trans. John Yardley. Introd. Waldemar Heckel. 1984. London: Penguin.

İkinci Kaynaklar

Anderson, Sonia P. (1989). *An English Consul in Turkey: Paul Rycout at Smyrna, 1667-1668*. Oxford: Clarendon.

Bridge, Antony (1980). *The Crusades*. London: Granada.

Clay, Edith (1971). Introduction. Chandler ix-xvi.

Daniel, Norman (1993). *Islam and the West: The Making of an Image*. Rev. ed. 1960. Oxford: Oneworld.

Eisner, Robert (1993). *Travelers to an Antique Land: The History and Literature of Travel to Greece*. 1991. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Kiernan, V.G. (1998). *Colonial Armies and Empires 1815-1960*. Rev. ed. 1982. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Kurat, Akdes Nimet. *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)* (1953). Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Enstitüsü Yayınları, No. 10. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Lowenthal, Cynthia (1994). *Lady Mary Wortley Montagu and the Eighteenth Century Familiar Letter*. Athens, GA: University of Georgia Press.

Porter, Dennis (1991). *Haunted Journeys: Desire and Transgression in European Travel Writing*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Runciman, Steven (1971). *A History of the Crusades*. 3 vols. 1951-54. Harmondsworth, UK: Pelican-Penguin.

Said, Edward W. (1978). *Orientalism*. 1978. New York: Vintage-Random House.

Turner, Katherine S.H. (1999). "From Classical to Imperial: Changing Visions of Turkey in the Eighteenth Century." *Travel Writing and Empire: Postcolonial Theory in Pursuit*. Ed. Steve Clark. London: Zed: 113-128.

- Umunç, Himmet (1986). “Batılılar Gözüyle Türkler ve Türkiye: Tarih İçinde Bir Değerlendirme.” *Türk Dili* 51 (414): 417-439.
- _____, (2002). “Balat’ ta Bir İngiliz Şövalyesi: Beylikler Döneminde Türkiye’nin Batı ile İlişkileri.” *XIII. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*. 3 cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu: III, 1-10.
- _____, (2006). “On Her Majesty’s Secret Service: Marlowe and Turkey.” *Bellekten* LXX (259): 903-918.
- _____, (2007). “The Other Geography: Representations of the Turkish Landscape in English Travel Writings.” *Bellekten* LXXI (261): 721-743.
- _____, (2009). “Türkiye’de Hollandalı Bir Seyyah: Cornelis de Bruyn ve Gözlemleri.” *Bellekten* LXXIII (266): 145-163.

The Orient and Otherness: Turkish Identity in English Travel Writings (Lady Montagu and Richard Chandler)

Himmat Umunç*

Abstract

In the wake of the Anglo-Turkish political and commercial relations that began to gain much momentum from the 1580s onwards, there was in England a growing interest in Turkey and Turkish society, and various books of travel and history, diplomatic reports, and letters began to be written in this regard. The number of writings as such continued to grow in the following centuries, and the depiction of Turkish identity and the comments made on it showed a great deal of diversity. While on the one hand the Turks, the Turkish society and geography were being othered through a wide range of antagonistic discourses, on the other they were romanticized and described through a discourse that blended fact and fantasy. Among the representatives of these two contrary attitudes, it is Lady Mary Wortley Montagu ve Richard Chandler, who visited Turkey on different dates in the eighteenth century, that come to the fore. So, this article is a comparative study and discussion, on the one hand, of Lady Montagu's discourse, embedded with Oriental romanticism and fantasies about Turkish life and society, and, on the other, of Chandler's prejudiced, solipsistic and othering discourse. As a framework of reference and by way of introduction, the changing Western perception of the Orient is dwelt on in a historical context, and also reference is made to the origins of the traditionally antagonistic Western attitude towards Turkish society and people.

Keywords

Turkish identity, travel literature and the Orient, English travel writings, the Turks and the British, otherness

* Prof. Dr., Baskent University Faculty of Arts and Sciences Department of American Culture and Literature - Ankara / Turkey
umunch@baskent.edu.tr, umunch@yahoo.com

Восток и потустороннее: турецкая идентичность в английских путевых записках (Монтегю и Ричард Чандлер)

Химмет Умунч*

Аннотация

Начиная с 1580-ых годов наблюдается бурное развитие политических и торговых отношений между Турцией и Великобританией, в связи с чем возрастает интерес к Турции и туркам в Британии, и вследствие этого начато написание различных записей о путешествиях, дипломатических отчетов, писем и исторических книг. Количество подобных публикаций увеличилось в последующие века и появились различные повествования и интерпретации по теме турецкой идентичности. Если с одной стороны, турки, турецкое общество и турецкие территории негативно отражались в источниках, как иной, потусторонний мир, то в других источниках были романтизированы в рамках восточной загадочности и мистики, где описание было смесью фактов и вымыслов. Среди примеров этих двух противоположных точек зрения наиболее яркими являются записки леди Мэри Монтегю и Ричарда Чандлера, которые пребывали в Турции в различное время в восемнадцатом веке. В данной статье рассматриваются и анализируются описание Турции леди Монтегю в стиле восточного романтизма с элементами фантастики в повествовании о турецком обществе и быте, а также предвзятое, солипсистское и потустороннее описание Чандлера со ссылками на различные тексты и источники. В целях определения рамок исследования и в качестве введения сделан акцент на различное восприятие Востока Западом в историческом контексте. Также затронут вопрос истоков негативного отношения Западу к турецкому обществу и человеку.

Ключевые Слова

турецкая идентичность, литература путешествий и Восток, британские записки о путешествиях, турки и британцы, потустороннее

* Проф. док., университет Башкент факультет естествознания и литературы, кафедра американской культуры и литературы – Анкара / Турция
umunch@baskent.edu.tr, umunch@yahoo.com